

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk

A Global Threat (COVID-19 Pandemic) and the Journey to Change

İbrahim ARSLAN^(*), Soner KARAGÜL^(**)

Öz

İnsanlık, Sanayi Devriminden bu yana teknolojide olağanüstü gelişmelere tanık olmaktadır. Günümüzde öğrenme hızını artıran beyin cihazı, hasar gören dokuyu onaran çip, yapay zeka ile kanser tedavisi bilim insanlarının başarıyla sürdürdükleri çalışmalarından sadece birkaçıdır. Heyecan veren bu gelişmelerle eş zamanlı olarak 21. yüzyılın ilk çeyreğinde Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan bir virüs, bu çabaların yeterli olmadığını ve insanların daha yapacak çok şeylerinin olduğunun unutulmaması gerektiğini hepimize bir kez daha hatırlattı. COVID-19 olarak adlandırılan virüs, yaşamın olağan akışını etkileyerek birey, ulusal ve uluslararası düzeyde değişimi zorlayan sonuçlar üretme kapasitesine sahiptir. COVID-19 sonrasında insanlık günlük yaşam, çalışma hayatı, eğitim-öğretim, siyaset, ekonomi ve uluslararası ilişkiler başta olmak üzere geçmişte edindiği bilgi ve deneyimleri bir kez daha gözden geçirme ihtiyacı hissedecektir.

Anahtar Kelimeler: Virüs, COVID-19, Yayılma, Etki, Değişim.

Abstract

Humanity has been witnessing extraordinary developments in technology since the Industrial Revolution. In modern times, the brain device that increases the learning speed, the chip that repairs the damaged tissue, and artificial intelligence

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş Tarihi: 30.03.2020 Kabul Tarihi: 08.04.2020

^(*) Dr. Öğr. Üyesi, Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ibrahim.arslan@uskudar.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5606-5610>

^(**) Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, sonerkaragul@comu.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2842-0691>

İbrahim ARSLAN ve Soner KARAGÜL

in cancer treatment are just a few of the successfully proceeding studies of scientists. Simultaneous to these exciting developments, however, a virus that emerged in Wuhan, China in the first quarter of the 21st century reminded us once again that these endeavours are insufficient and people should bear in mind that there still is much to progress. Obstructing the natural flow of life, the virus COVID-19 possesses a capacity of fabricating consequences that entail the changes on individual, national, and international levels. Humanity will need to revise primarily the past experiences and knowledge of quotidian & professional life, education & training, politics, economy, and international relations in the Post-COVID-19 era.

Keywords: Virus, COVID-19, Spread, Effect, Change.

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü-DSÖ(World Health Organization-WHO), Çin'in Hubei Eyaleti Wuhan kentinde Aralık 2019'da ortaya çıkan yeni koronavirüsten kaynaklanan hastalığa, 11 Şubat 2020 tarihinde COVID-19 adını verdi.¹ Aynı kuruluş, virüsün yayılma hızı, ciddiyeti ve yetkililerin gerekli önlemi almamasını gerekçe göstererek 12 Mart 2020'de COVID-19'u pandemik bir hastalık olarak ilan etti.² DSÖ Genel Sekreteri Tedros Adhanom Ghebreyesus, yaptığı açıklamada "Pandemi"³

¹ "Koronavirüs nedir: Covid-19 hastalığının semptomları neler, hangi önlemler alınmalı?," BBC, 27 Mart 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51177538> (Dünya Sağlık Örgütü Genel Sekreteri Tedros Adhanom Ghebreyesus, COVID-19'un, İngilizce corona, virus ve disease kelimelerinden yararlanılarak (corona- co, virüs-vi, disease-d) türetildiğini ifade etti-Yazarların notu).

² "Pandemi nedir, ülkeleri nasıl etkiler? - Dünya Sağlık Örgütü koronavirüsü pandemi ilan etti," BBC, 12 Mart 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51614548>

³ Pandemi: Birden fazla ülkede veya kıtada çok geniş bir alanda yayılan ve etkisini gösteren salgın hastalıklara verilen genel isimdir. Dünyada 16. yüzyıldan bu yana 10-50 yıl arasında aralıklarla şiddeti ve etkisi değişen influenzadan kaynaklanan pandemiler görülmektedir. 20. ve 21. yüzyılda görülen influenza pandemileri ve tarihleri: İspanyol gribi (1918), Asya gribi (1957-58), Hong Kong gribi (1968-69), İnfluenza A(H1N1) (2009). Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı, (Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2019), 10, 2.

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk

basit bir kavram değildir. Yanlış kullanılması yersiz korkuya neden olabileceği gibi, hastalığa karşı mücadelenin bir faydasının kalmadığı düşüncesiyle daha fazla ölüme yol açabilir... Bu pandeminin seyrini değiştirmek ülkelerin elinde. Her ülke kamu sağlığını korumak ile ekonomik ve sosyal faaliyetlere yönelik kısıtlamaları en az seviyede tutmak arasında hassas bir denge bulmalı, bunları yaparken insan haklarına da saygılı olmalı.”⁴ ifadelerine yer verdi. COVID-19’un pandemik bir hastalık olduğu ilan edildiğinde 11 Mart 2020 itibariyle 114 ülkede 118.000 COVID-19 vakası görülmüştü.⁵

Pandemi ilan edildiği günlerde bu virüsün ortaya çıkışı hakkında farklı iddialar ileri sürülüyordu. COVID-19’un, sağlıksız koşullarda halka açık pazarlara getirilerek kesimi yapılan vahşi hayvan etinden insanlara bulaşmış, ya da biyolojik bir silah olarak kullanılmak üzere laboratuvarlarda üretilip üretilmediği iddialarının doğruluğunun incelenmesi, bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. COVID-19’un ortaya çıkış nedeninin, önümüzdeki süreçte güvenlik ve enfeksiyon hastalıkları alanlarında yapılacak çalışmalarla açıklığa kavuşturulabileceği düşünülmektedir.

İnsanlar arasında mesafe konulmasını (sosyal mesafelenme)⁶ gerektiren; günlük yaşam alışkanlıklarının yanı sıra çalışma hayatının düzenini, eğitim-öğretim yöntemlerini değiştiren; ulaşım, turizm ve hizmet sektörü başta olmak üzere büyüme, Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) ve istihdam

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 10,
1-36

⁴ “Pandemi nedir, ülkeleri nasıl etkiler? - Dünya Sağlık Örgütü koronavirüsü pandemi ilan etti,” BBC.

⁵ “Spread of COVID-19 declared a pandemic by WHO”, Fox 44, 11 Mart 2020, <https://www.fox44news.com/health/coronavirus/spread-of-covid-19-declared-a-pandemic-by-who/#/questions/2574674>

⁶ COVID-19 hapsırma, aksırma ile ağızdan çıkan damlacıkların solunması sonucunda insandan insana geçtiğinden, yetkililer bu durumu önlemek amacıyla insanların birbirine bir metreden daha fazla yaklaşmamasını önermektedirler. İnsanlar arasında konulan bu mesafe “sosyal mesafelenme” olarak tanımlanmaktadır (Yazarların notu).

İbrahim ARSLAN ve Soner KARAGÜL

bağlamında ekonomiyi ciddi oranda olumsuz etkileyeceği öngörülen; küresel düzeyde insan sağlığına tehdit olarak algılanan COVID-19 salgınının, önümüzdeki dönemde birey-devlet ve uluslararası düzeyde değişimin başlatıcısı/hızlandırıcısı olabileceği düşünülmektedir.

COVID-19 salgını, daha önceki salgınlarda olduğu gibi, bireyin, dünya ölçeğinde kamu sağlığına tehdit oluşturan bir virüsün taşıyıcısına dönüşebileceğini bir kez daha gösterdi. COVID-19'a neden olan koşulların ortadan kaldırılması, benzer salgınların tekrar etmesinin önüne geçebilir, ancak insanlığın daha sonra bir başka nedenden dolayı aynı bölgede veya bir başka bölgede ortaya çıkabilecek bir virüs salgınına karşı hassasiyeti devam edecektir. Bu hassasiyetin giderilmesi, COVID-19 örneğinde olduğu gibi, taşıyıcı rolündeki bireyin, salgın döneminde kimi zaman belli olmayan bir süre için kontrol altında bulundurulmasını ve kısmi olarak özgürlüklerinin kısıtlanmasını gerektirmektedir.

COVID-19'un, benzer pandemi örneklerinden farklı olarak gerek çok hızlı yayılma ve kitlesel insan kayıpları açısından yarattığı/yaratacağı etkinin boyutları, gerekse ulaşımdan iletişime, ekonomiden siyasete, bireysel hak ve özgürlüklerden kamusal hizmetlere kadar tüm alanlarda yol açtığı/açacağı tahribatın boyutları henüz öngörülebilir değildir. Ortaya çıkacak tahribatın boyutları ne olursa olsun bundan sonraki süreçte, diğer açılardan olduğu gibi uluslararası ilişkiler bakımından da ne gibi etkiler yaratacağına ilişkin yapılacak analizlerde COVID-19 krizi referans olarak gösterilecektir. COVID-19 kaynaklı krizin mevcut haliyle yarattığı tehdidin bireyden ulusal yapılanmalara, devletlerden uluslararası sistemin yapısı ve işleyişine kadar çeşitli yansımaları olacaktır.

COVID-19'un yayıldığına yaşandığı dönemde gerçekleştirilen bu çalışmada izlenecek metodolojide özellikle yazılı ve görsel medyada ulaşılan kaynaklar, ilgili kuruluşlar ile yetkililerin açıklamaları üzerinde durulacak, Türkiye ve diğer ülkeler örneğinde edinilen deneyimlere yer

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk

verilecektir. Multidisipliner yaklaşımı gerektiren bu çalışmada, COVID-19 hakkında enfeksiyon hastalıkları uzmanlarından alınan görüşler de çalışmaya dâhil edilecektir. Bu çalışmanın amacı; küresel ölçekteki bir virüs salgınının başlangıç aşamasında yarattığı etkiyi ortaya koymak; COVID-19'dan sonra dünya gündemini meşgul edecek ve değişime zorlayacak konuları/sorunları öngörerek bunları tartışmaya açmaktır.

1. Dünyayı Sarsan COVID-19 Nedir?

Koronavirüsler (Coronavirus-CoV) insanlar arasında hastalık yapabilen, bazı hayvan türlerinde (kedi, deve, yarasa) tespit edilebilen geniş bir virüs ailesidir. Hayvanlar arasında dolaşan koronavirüsler, zaman içinde değişim göstererek insana bulaşma yeteneği kazanabilirler ve böylelikle insan olguları görülmeye başlar. Virüslerin insanlar açısından tehdit oluşturması, insandan insana bulaşma yeteneği kazanmalarından sonra söz konusu olmaktadır.

Koronavirüslerin, insanlarda basit soğuk algınlığından Ortadoğu Solunum Sendromu (Middle East Respiratory Syndrome, MERS-CoV) ve Ağır Akut Solunum Sendromu (Severe Acute Respiratory Syndrome, SARS-CoV) gibi değişik şiddette klinik tablolar gösteren türleri vardır.⁷ 2002 yılında, Çin'in Guangdong eyaletinde başlayan SARS-CoV 17 ülkeye yayılmış ve 774 kişi hayatını kaybetmişti. MERS-CoV ise, Eylül 2012'de Suudi Arabistan'da başlamış ve dünya genelinde 27 ülkeyi etkileyerek 861 kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur.⁸

Yeni koronavirüs ilk kez 29 Aralık 2019'da, Çin'in Wuhan şehrindeki

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 10,
1-36

⁷ “Corona (Korona) Virüsü Nedir?” Sağlık Rehberi, *MEDICANA*, 28 Mart 2020, “<https://medicana.com.tr/saglik-rehberi-detay/9023/corona-korona-virusu-nedir>”

⁸ “Corona virüs nasıl ortaya çıktı? Korona virüs ilk olarak nerede ve ne zaman görüldü, nasıl bulaştı ve yayıldı?” *Sabah*, 13 Mart 2020, <https://www.sabah.com.tr/yasam/2020/03/13/corona-virus-nasil-ortaya-cikti-korona-virus-ilk-olarak-nerede-ve-ne-zaman-goruldu-nasil-bulasti-ve-yayildi>

İbrahim ARSLAN ve Soner KARAGÜL

deniz ürünleri ve canlı hayvan satan bir markette çalışan dört kişide ve aynı günlerde bu marketi ziyaret eden çok sayıda kişide akciğer enfeksiyonu (pnömoni) bulgularının tespit edildiğinin açıklanmasıyla gündeme geldi. Virüsün çıkış yeri olduğu düşünülen Wuhan'daki hayvan pazarı Çinli yetkililerce 1 Ocak 2020'de kapatıldı ve yaklaşık bir hafta sonra, 7 Ocak 2020'de, Çin tarafından yeni bir koronavirüs tanımlandı.⁹ Çin'in Hubei Eyaleti Wuhan kentinden kaynaklanan ilk yeni koronavirüs (novel coronavirus) vakası, 13 Ocak 2020'de Tayland Kamu Sağlığı Bakanlığınca laboratuvar onaylı olarak 2019-nCoV biçiminde rapor edildi.¹⁰ DSÖ, koronavirüs kaynaklı hastalığa 11 Şubat 2020'de COVID-19 adını verdi.

Wuhan şehrinde canlı hayvan marketini ziyaret edenlerde ortaya çıkan ve insandan insana bulaşma yeteneği kazanmış olan COVID-19'un genomunun SARS koronavirüsüyle %70 benzerlik gösterdiği bildirilmektedir. COVID-19'un belirtileri; inatçı ateş, kuru öksürük ve nefes darlığı olarak sayılabilir. Virüs, çoğunlukla bağışıklık sistemi zayıf olan ileri yaş grubu insanlar ve bağışıklık sistemi zayıf olan kanser, böbrek yetmezliği vb. hastalığı olan kişilerde öldürücü nitelikte pnömoni gibi solunum sistemi yetmezliklerine neden olabilmektedir. COVID-19 örneğinde olduğu gibi, bir hastalığın pandemi olabilmesi için insanlar arasında hızlı ve kolay yayılım göstermesi ve tüm dünya ülkelerini tehdit eder boyutta olması gerekir.

COVID-19 pandemi olarak ilan edildiğinde, bu hastalığa karşı koruma sağlayacak bir aşı mevcut değildi. DSÖ, COVID-19'dan korunmak için aşağıda belirtilen önlemlerin yararlı olacağını ifade ediyordu:¹¹

⁹ "Corona virüs nasıl ortaya çıktı? Korona virüs ilk olarak nerede ve ne zaman görüldü, nasıl bulaştı ve yayıldı?" *Sabah*.

¹⁰ "Novel Coronavirus (2019-nCoV) SITUATION REPORT – 1, 21 Ocak 2020", *World Health Organization*, erişim 20 Mart 2020, " <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200121-sitrep-1-2019-ncov.pdf>

¹¹ MEDICANA, "Corona (Korona) Virüsü Nedir?"

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk

- Enfekte olmuş kişilerle yakın temastan kaçınılması,
- Ellerin sık aralıklarla en az 20 saniye sabun ve su ile yıkanması; sabun ve suyun bulunmadığı durumlarda alkol bazlı el antiseptiğinin kullanılması,
- Çiftlik veya vahşi hayvanlarla korunmasız temastan kaçınılması,
- Enfekte olunması halinde mesafenin korunması, öksürürken, hapşırıırken tek kullanımlık kâğıt mendil ile ağızın ve burnun kapatılması; kâğıt mendil bulunmaması halinde dirsek içinin kullanılması, ellerin yıkanması; gözlere, buruna ve ağıza dokunmaktan kaçınılması,
- Enfekte olan kişilerin dokunduğu yüzeylerin dezenfekte edilmesi,
- Et, yumurta gibi hayvansal gıdaların iyice pişirilmesi,
- Hastalananların mümkünse kalabalık yerlere girmemesi, girmek zorunda kalınıyorsa ağız ve burnun kapatılması, mümkünse tıbbi maske kullanılması.

COVID-19, hastalanan bireylerin öksürmeleri, hapşırmaları ve aksırmaları ile ortama saçılan damlacıkların solunması ile bulaşmaktadır. Hastaların solunum parçacıkları ile kirlenmiş yüzeylere dokunulduktan sonra ellerin yıkanmadan göz, burun veya ağıza götürülmesi ile de virüs alınabilir.¹² Hastalık nispeten yavaş bir seyir göstermektedir. İlk birkaç gün daha hafif şikâyetler (ateş, boğaz ağrısı, halsizlik gibi) görülmekte, sonrasında öksürük, nefes darlığı gibi belirtiler eklenmektedir.¹³ Hastalar genellikle 7 günden sonra hastaneye başvuracak kadar ağırlaşmaktadır. 60 yaş üstü olanlar; kalp hastalığı, hipertansiyon, diyabet, kronik solunum yolu hastalığı, kanser gibi ciddi kronik tıbbi rahatsızlıkları olanlar ve sağlık çalışanları COVID-19'dan en çok etkilenen grupları oluşturmaktadır.¹⁴

¹² T.C. Sağlık Bakanlığı, erişim 25 Mart 2020, <https://covid19.saglik.gov.tr/tr/covid-19-yeni-koronavirus-hastaligi-nasil-bulasir>

¹³ T.C. Sağlık Bakanlığı, erişim 25 Mart 2020, <https://covid19.saglik.gov.tr/tr/sss/halkayonelik.html>

¹⁴ T.C. Sağlık Bakanlığı, erişim 25 Mart 2020, <https://covid19.saglik.gov.tr/tr/covid19-kimler-risk-altinda>

İbrahim ARSLAN ve Soner KARAGÜL

COVID-19 benzeri salgınlarda ulusal ve uluslararası düzeyde hızlı ve etkin hareket edilmesi önem kazanmaktadır. Böylesi bir krizin karmaşık dinamiklerini çözümlenmede ve buna ilişkin etkin alternatif politikaları uygulayabilmede bilim insanlarının ağ analizinden, epidemiyolojiye kadar uzmanlıklarını değerlendirmek gerekmektedir. Küresel salgınla ilgili veri toplama, verileri rasyonel değerlendirme, verilerin şeffaflığı ve paylaşılabilirliği özel bir çaba gerektirmektedir.¹⁵ Bu çaba, soruna ilişkin daha etkin mücadele için vazgeçilmezdir.

2. COVID-19 Sürecinde Türkiye'deki Gelişmeler ve Türkiye'nin Stratejisi

COVID-19'un, devletler açısından kısa vadede yol açtığı etkilerin başında, bütün devletlerin günümüzde tehdit olarak algıladığı savaş, çatışma, terör, ayaklanma, sınır güvenliği, göç, ekonomik kriz benzeri tehditlerden farklılaşan biçimde ortaya çıkışı ve yayılması gelmektedir. ABD (Amerika Birleşik Devletleri) gibi süper güç dahil birçok devletin koronavirüs tehdidini henüz algılamadan bu krizin pençesine yakalanması ve buna dair planlı ve başarılı bir "savunma" stratejisinden yoksunluğu bu tehdidin asitmerisini göstermek bakımından önemli bir kriter olarak görülebilir.

COVID-19 salgının ortaya çıkışı ve yol açtığı etkiler açısından bakıldığında, ABD'li bilim insanı Edward N. Lorenz'in mimarı olduğu "Kelebek Etkisi" olarak adlandırılan yaklaşımın oldukça elverişli bir perspektif sunduğu görülmektedir. Unsurlarından sadece birisi "Kelebek Etkisi" olan Kaos Teorisi, fizik ve matematik gibi pozitif bilim orijinli bir yaklaşım olmakla birlikte psikoloji, sosyoloji ve ekonomi gibi sosyal bilimlerde günümüz olgu ve olaylarını anlamada sıkça başvurulan bir

¹⁵ Marianna Belloc, Paolo Buonanno, Francesco Drago, Roberto Galbiati ve Paolo Pinotti, "Cross-country correlation analysis for research on COVID-19," Erişim 28 Mart 2020, <https://voxeu.org/article/cross-country-correlation-analysis-research-covid-19>

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk

teoridir. Lorenz'in meteoroloji alanında matematiksel hesaplamalara dayalı olarak geliştirdiği model, dünyanın bir köşesinde meydana gelen küçük bir değişikliğin, bir başka noktasında devasa boyutlarda sonuçlar yaratabileceği varsayımı üzerine kurulmuştur. Lorenz, varsayımını ortaya koyarken Amazon Ormanları'nda bir kelebeğin kanat çırpmasının ABD'de fırtınaya sebep olabileceği örneğini vermektedir. James Gleick ise, Lorenz'den sonra geliştirdiği Kaos adlı çalışmasında aynı varsayımı, "Çin'de kelebek kanat çırdığında Atlantik'te fırtına çıkar" şeklinde örneklendirmektedir.¹⁶ Gleick'in örneğindeki gibi COVID-19 salgını Çin'deki bir kentte ortaya çıktı ve Atlantik'ten daha öteye tüm dünyaya yayılarak büyük bir felakete dönüştü. Başladığı noktadan hızla yayılarak, insan yaşamını tehdit etmesi sonucu ekonomik sistemleri, devletleri, uluslararası örgütleri, uluslararası işbirliklerini ve dünyadaki tüm etkileşimleri sarsmakla kalmayıp belirsizliklerle dolu bir sürece soktu. COVID-19 salgınının mevcuttaki, yakın ve uzak gelecekteki etkilerinin belirsizliği ve tam olarak kestirilemeyişi Kaos Teorisi'ndeki belirsizlik durumunu hatırlatmaktadır. Kaos Teorisi'nde düzensiz ve rastgele görünen şeylerin bütüncül olarak incelendiğinde bir düzenlilik içerdiği sonucuna varılmaktadır. Buradan hareketle küresel sistemde bugünlerde yaşanan belirsizlik ve istikrarsızlıklara rağmen COVID-19 sonrası yeni bir kararlılık ve düzenlilik noktasına erişilebileceğini tahmin etmek zor değildir.

COVID-19 salgınına karşı mücadele konusunda devletlerin tekdüze ve yeknesak bir model benimsemeleri olanağı henüz mümkün değildir. Bu konuda her devletin kendi modelini geliştirme çabası içinde olduğu; yaşanan kötü örneklerin olumsuzluklarından ders çıkararak bir yol haritasının belirlenmeye çalışıldığı görülmektedir. COVID-19'un hızla yayılmasından ötürü öncelikle devlet düzeyinde alınan tedbirlerin

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 10,
1-36

¹⁶ James Gleick, *Kaos* çev. İlkey Alptekin Demir. (İstanbul: Alfa Basım Yayınları, 2018).

İbrahim ARSLAN ve Soner KARAGÜL

bilinmesinin, COVID-19 tehdidinin yarattığı etkinin anlaşılmasında yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de salgının başladığı andan 28 Mart 2020 tarihine kadar alınan tedbirler üzerinde durulacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığınca, COVID-19 ile mücadeleye yönelik olarak, 10 Ocak 2020’de, alanında yetkin 31 bilim insanından oluşan Koronavirüs Bilim Kurulu oluşturuldu. Sağlık Bakanı başkanlığında oluşturulan kurulda enfeksiyon, mikrobiyoloji, viroloji, halk sağlığı, iç hastalıkları, yoğun bakım ve göğüs hastalıkları uzmanı akademisyenler yer aldı.¹⁷ Türkiye, Bilim Kurulu’nun aldığı kararlara uygun olarak COVID-19’a karşı mücadelesini sürdürmektedir.

COVID-19’a karşı kullanılabilecek bir aşı olmaması nedeniyle dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de alınan tedbirler, hastalığın yayılmasının önlenmesine ve özellikle kişisel hijyen kurallarına uyulmasına yönelik geliştirildi. Bu süreçte Sağlık Bakanlığı web sayfasında “COVID-19 Hakkında Bilgiler”, “Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) Nedir?”, “Ellerimizi Nasıl Yıkamalıyız?”, “Ellerimizi Ne Zaman Yıkamalıyız?”, “Yeni Koronavirüs Hastalığından Korunma Yolları Nelerdir?”, “Koronavirüs Riskine Karşı 14 Kural”, “COVID-19 Görülen Ülkelerden Birinden Geldiyse” başlıklı videolar ve kamu spotlarıyla kamuoyunun bilgilendirilmesi amaçlandı.¹⁸

Komşu ülke İran’da COVID-19’dan kaynaklanan ölümlerin görülmesi üzerine Türkiye, 25 Şubat 2020 itibariyle bu ülkeden Türkiye’ye girişleri geçici olarak durdurdu.¹⁹ Mart 2020’nin başından itibaren, yazılı ve görsel medyada, COVID-19’a karşı ilginin arttığı görüldü. Bu dönemde COVID-

¹⁷ “Türkiye’nin koronavirüsle mücadele politikasına ‘Bilim Kurulu’ yön veriyor,” AA, 24 Mart 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiyenin-koronavirusle-mucadele-politikasina-bilim-kurulu-yon-veriyor/1777215>

¹⁸ T.C. Sağlık Bakanlığı, erişim 25 Mart 2020, <https://covid19.saglik.gov.tr/tr/videolar>

¹⁹ “Türkiye koronavirüs konusunda teyakkuzda”, DW, 25 Şubat 2020, “<https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-koronavir%C3%BCs-konusunda-teyakkuzda/a-52524856>”

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk

19'un ne olduğu, nasıl yayıldığı, korunma tedbirlerinin neler olabileceği, Türkiye'de yeterli tanı kiti, yoğun bakım ünitesi, solunum destek cihazı, laboratuvar ve sağlık personeli olup olmadığı ve ülkenin sağlık altyapısının bu sorunla baş etmede yeterliliği, tartışılan konuların ön sıralarında yer aldı. Bu süreçte, medyada bilimselliği tartışılır iddiaların da gündeme getirildiğine tanık olundu.²⁰

COVID-19 ile mücadelede uyulması gereken kararlar, teşkil edilen Bilim Kurulu'nun önerilerine uygun olarak, ilgili bakanlıklarca alınmaktadır.²¹ Bu bağlamda, sosyal mesafelenmenin sağlanması ve insanların bir araya gelmelerinin önlenmesi amacıyla alınan aşağıdaki kararların günlük yaşamı doğrudan etkilediği ifade edilebilir.²²

-Halka ülke dışına seyahat etmemeleri uyarısı yapıldı. Sağlık Bakanı, 8 Mart 2020'de, yurt dışından son 14 gün içinde Türkiye'ye dönenlerin, ilk 14 günlerini evlerinde geçirmeleri (izolasyon) gerektiğini ifade etti.

-İlkokullar, ortaokullar ve liseler 16 Mart-23 Mart 2020 tarihleri arasında tatil edildi. Devam eden süreçte, bu süre Nisan ayının sonuna kadar uzatıldı. Öğrencilerin ara tatil sonrası uzaktan eğitim alması planlandı.

-16 Mart 2020 tarihinden itibaren ülke genelinde eğlence yerlerinin (pavyon, diskotek, bar, gece kulüpleri) faaliyetleri geçici süreyle durduruldu.

-Umreden dönenlerin bir kısmı Ankara ve Konya'daki öğrenci yurtlarında karantina altına alındı. Sağlık Bakanı, umreden dönenlerin

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 10,
1-36

²⁰ Corona virüs sonrası kelle paça ve işkembe satışları patladı," NTV, 21 Mart 2020, https://www.ntv.com.tr/galeri/yasam/corona-virus-sonrasi-kelle-paca-ve-iskembe-satislari-patladi,CPpx_FPFoUKhgUEG6Ors6A/AhxlxQINAEKDKyi4XjCouw

²¹ T.C. Sağlık Bakanlığı, erişim 26 Mart 2020, <https://covid19.saglik.gov.tr/tr/alinan-karalar.html>

²² "Koronavirüs: Türkiye'de vaka sayısı kaç oldu, Covid-19'a karşı hangi önlemler alındı?" BBC, 27 Mart 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51576487>

İbrahim ARSLAN ve Soner KARAGÜL

sağlık taramasından geçirildiğini, şüphelilerin hastaneye kaldırılıp testlerinin yapıldığını açıkladı.

-COVID-19 tehlikesi ortadan kalkıncaya kadar cami ve mescitlerde cemaatle namazlara ara verildi.

-19 Mart 2020'de Cuma günü ile kandil gecesini cami ve mescitlerin kapalı tutulması kararlaştırıldı.

-Yükseköğretim Kurulu Başkanlığınca, 26 Mart 2020'de, 2019-2020 Akademik yılı Bahar dönemine yüz yüze eğitim yerine uzaktan eğitim ile devam edileceği açıklandı.²³

Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, 5 Mart 2020'de yaptığı açıklamada yurtdışından dönen herkesin potansiyel virüs taşıyıcısı olduğunu ifade etti. Bakan, yaptığı açıklamada, "Yurt dışına giden kişilerin dönüşlerinde 14 gün kendilerini evde izole etmelerini, zorunlu olmadıkça dışarı çıkmamalarını, riskli vatandaşlarımız 60-65 yaş üstündekilerin, altta riskli bir hastalık durumu olmasa bile mümkün merteye dışarı çıkmamalarını, kalabalık ortamlara girmemelerini istiyoruz. Çünkü yaşlılar için daha risk oluşturduğunu biliyoruz" ifadelerine yer verdi. Mart 2020 sonlarına doğru, alınan tedbirler kapsamında 65 yaş üstü vatandaşların sokağa çıkmaları sınırlandırıldı. İlave olarak, askere uğurlama eğlenceleri yasaklandı; berber, kuaför, güzellik salonlarının çalışmaları ikinci bir duyuruya kadar durduruldu; futbol, hentbol, voleybol, basketbol ligleri ertelendi;²⁴ alışveriş merkezlerinin çalışma saatleri 12.00-20.00 olarak düzenlendi;²⁵ şehir içi ve şehirlerarası çalışan toplu taşıma araçlarının,

²³ "Son dakika haberi: YÖK Başkanı Saraç: Üniversitelerde bahar dönemi uzaktan eğitim ile yapılacak," *Habertürk*, 26 Mart 2020, "<https://www.haberturk.com/son-dakika-haberi-yok-baskani-sarac-universitelerde-bahar-donemi-uzaktan-egitim-ile-yapilacak-2625761>

²⁴ Corona virüsü yasakları," *Sözcü*, 29 Mart 2020, "<https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/corona-virusu-yasaklari-5694543/>

²⁵ "AVM'lerde sessizlik," *Milliyet*, 25 Mart 2020, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/avmlerde-sessizlik-6173770>

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk

araç ruhsatında belirtilen yolcu taşıma kapasitesinin yüzde 50'si oranında yolcu kabul etmeleri kararlaştırıldı.²⁶ Kamuda ihtiyacı karşılayacak kadar personelin bulundurulması koşuluyla, çalışanlara, uzaktan çalışma, dönüşümlü çalışma gibi esnek çalışma yöntemi uygulanabilmesine ve idari izin verilmesine yönelik genelge yayımlandı.²⁷ Halkın dışarıya çıkmamasına yönelik olarak “Evde kal!” ve “Hayat eve sığar!” çağrılarını kamu görevlilerince yazılı ve görsel medyada yoğun olarak kullanılmaya başlandı.

Türkiye genelinde sokağa çıkma yasağı konulmaması, “Herkes kendi olağanüstü halini (OHAL) ilan etsin!”²⁸ yaklaşımının benimsenmesi, alınan tedbirler ve yetkililerin yaptığı uyarılar sonucunda konulan kısıtlamalar çerçevesinde çalışmak zorunda olmayanlar, diğer insanlarla teması kesmeye yönelik olarak evlerine kapandılar, sokaklar boşaldı. Ailelerin, sokağa çıkmaksızın tüm aile bireyleri ile birlikte yaşamaya uyum sağlaması kolay olmadı. Yetkililer tarafından televizyon kanallarından yapılan uyarılar ve COVID-19'a yönelik tartışma programlarının etkisiyle insanlar gereğinden fazla ellerini yıkamaya ve kolonya ile temizlemeye başladılar. Günlük ihtiyaçlar, genellikle aile fertlerinden biri tarafından alışveriş merkezlerinden kredi kartları kullanılarak olabildiğince kısa sürede temin edilmeye çalışıldı. Alışveriş dönüşü, alışverişi yapan ayakkabısını ev girişinin dışına bıraktıktan sonra eve girip ellerini yıkayarak ve kolonya ile temizleyerek diğer aile fertlerini dışarıdan getirebileceği virüse karşı

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 10,
1-36

²⁶ “Yolculukta yeni mesafe,” *Hürriyet*, 24 Mart 2020, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yolculukta-yeni-mesafe-41477144>

²⁷ “Son dakika: Kamu kurum ve kuruluşlarına esnek ve uzaktan çalışma uygulaması için izin verildi,” *Yeni Asır*, son güncelleme 23 Mart 2020, <https://www.yeniasir.com.tr/gundem/2020/03/22/son-dakika-kamu-kurum-ve-kuruluslarina-donusumlu-esnek-ve-uzaktan-calisma-uygulamasi-icin-izin-verildi>

²⁸ “Sağlık Bakanı: Herkes kendi OHAL'ini ilan etsin,” *Hürriyet*, 20 Mart 2020, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/saglik-bakani-herkes-kendi-ohalini-ilan-etsin-41473273>

İbrahim ARSLAN ve Soner KARAGÜL

korumaya çalıştı. 65 yaş üstü bireyler, evin uygun olması halinde ayrı bir odada korunmaya çalışıldı.

COVID-19'un dünya genelinde yayılması ve sonuçları, evlerde en çok izlenen haber olarak dikkat çekti. Sağlık Bakanının, her akşam yaptığı basın toplantısında gün içinde ülkede COVID-19 tespitine yönelik yapılan test, şüpheli vaka, tedavisi devam eden hastalar ile hayatını kaybedenlerin sayısı kamuoyu ile paylaşıldı. 26 Mart 2020 tarihinden itibaren genel ve güncel istatistiki verilere Sağlık Bakanlığı resmi internet sayfasından ulaşılabilmesine olanak sağlandı. Bilim Kurulu üyeleri bilgi ve tecrübe paylaşımı amacıyla 26 Mart 2020 tarihinde Çinli yetkililer ve bilim insanları ile üç saat süren video konferans gerçekleştirdi.

Bilim Kurulu, gelişmeleri izleyerek ihtiyaç duyulması halinde, alınan tedbirleri sürekli güncelledi. Alınan tedbirler, koronavirüs vaka sayısının kısa zamanda artarak ülkenin sağlık yapısının üstesinden gelemeyeceği rakama ulaşmasının engellenmesine yöneliktir. 27 Mart 2020 tarihi itibarıyla Türkiye'de 5698 koronavirüs vakası tespit edildi, yaşamını yitirenlerin sayısı ise 92'ye ulaştı. Bu tarihe kadar ülke genelinde 47.823 test yapıldı.²⁹

COVID-19, ülke genelinde ekonomiyi olumsuz etkiledi. Türkiye'de faaliyet gösteren Vestel, Sarar, Anadolu Isuzu, OYAK Renault, Honda, Mercedes-Benz, Ford Otosan, Toyota, MAN, TOFAŞ firmaları belirli sürelerde üretime ara vereceklerini ya da üretimi azaltacaklarını açıkladılar.³⁰ COVID-19 salgınının etkilerini azaltmak için Cumhurbaşkanı Recep

²⁹ "Türkiye'de Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) ile ilgili mevcut durum," T.C. Sağlık Bakanlığı, 27 Mart 2020, https://twitter.com/saglikbakanligi/status/1243621086635405314?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Eembeddedtimeline%7Ctwtterm%5Eprofile%3Asaglikbakanligi&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.saglik.gov.tr%2FTR%2C3187%2Fbasin-merkezi.html

³⁰ "Corona nedeniyle üretimleri durduran dev firmalar," *Sözcü*, 26 Mart 2020, <https://www.sozcu.com.tr/2020/ekonomi/corona-nedeniyle-uretimleri-durduran-dev-firmalar-5703935/>

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk

Tayyip Erdoğan tarafından 18 Mart 2020 tarihinde Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi açıklandı.³¹

Cumhurbaşkanının 27 Mart 2020’de açıkladığı önlem paketi kapsamında yurtdışı uçuşlar tamamen durduruldu; şehirlerarası yolculuklar valilik iznine bağlandı; kamuda olduğu gibi özel sektörde de minimum personelle esnek çalışma sisteminin uygulanmasına geçildi; piknik alanları ve ören yerleri hafta sonları kapatıldı; tüm illerde valilerin başkanlığında pandemi kurulları oluşturularak alınan tedbirlerin izlenmesi, ihtiyaç duyulması halinde ilave tedbirlerin bu kurullarca alınması kararlaştırıldı. ³²

Devletlerin hızlı kararlar alarak uygulama zorunluluğu, ulusal sınırlar dahilindeki bütün insanların her türlü hayati faaliyetini öngörülemez süreyle yavaşlatması ya da tamamen durdurması, salgının travmatik etkileri ve sonuçlarıyla baş edebilmenin yükleyeceği her türlü sorumluluk ulus-devlet temelli örgütlenmenin güçlü olması zorunluluğunu yeniden hatırlatmaktadır. Görülüyor ki, devletlerin COVID-19 stratejilerinin başarısı, sadece ekonomik ve teknolojik bakımdan güçlü olmalarıyla bağlantılı olmayıp aynı zamanda güçlü siyasal yapıları, organize devlet teşkilatına sahip olmaları ve olağanüstü durumlara hazırlanma kapasiteleriyle doğru orantılıdır.

3. COVID-19 Krizi:

Ulusal ve Uluslararası Sistemdeki Değişim ve Türkiye

20. yüzyıl boyunca Uluslararası İlişkiler disiplini, dünyada meydana gelen radikal değişim dönemlerinin (sıçrama ya da çöküş) yarattığı etkileri

³¹ “Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi”, *Antalya Ticaret ve Sanayi Odası*, 20 Mart 2020, <https://www.atso.org.tr/detay/2/2/1/7591/ekonomik-istikrar-kalkani-paketi.html>

³² “Koronavirüsle mücadele kapsamında 7 maddelik yeni önlem paketi,” 28 Mart 2020, *Nethaber*, <https://www.nethaber.com/gundem/koronavirუსlu-mucadele-kapsaminda-7-maddelik-yeni-onlem-paketi-16779>

İbrahim ARSLAN ve Soner KARAGÜL

farklı analiz düzeyleri bakımından ele almaktadır. Uluslararası İlişkiler çalışmalarında çoğunlukla I. Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı, Soğuk Savaş ve sonrası, Küreselleşme ve 11 Eylül, bir referans noktası oluşturmaktadır. Disiplinin teorik ve kavramsal çerçevesinin oluşumunda da bu referans noktalarının önemi göz ardı edilemez. II. Dünya Savaşı'ndan önce ve sonra disipline hâkim olan paradigmalardaki değişimler de bu çerçevede değerlendirilmelidir.

COVID-19'un da yukarıda sıralananlar gibi yeni dönemde COVID-19 öncesi ve sonrası dönem şeklinde bir referans noktası ve analiz çerçevesi olarak Uluslararası İlişkiler terminolojisine gireceği düşünülmektedir. COVID-19 sonrasında, özellikle Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ekseninde kapsamlı bir tartışma süreci yaşanacağı beklenmektedir. Bu süreçte gündeme getirilebileceği düşünülen konular/sorunlar ve bunlara ilişkin öngörüler aşağıda açıklanmaktadır. Dünya düzeninde, devlet düzeyinde ve birey yaşamında değişimi çağrıştıran gelişmeleri, bu çalışmada tespit edilenlerle sınırlamak uygun görülmemeli; yaşanan dinamik sürecin, önümüzdeki dönemde, farklı tartışma alanları da açabileceği düşünülmelidir. COVID-19 sürecinin dünyada ve Türkiye'deki seyri ve neticelenmesinin ardından bu süreçteki başarı ya da başarısızlık, aynı zamanda ulus-devlet örgütlenmelerinin, uluslararası/uluslarüstü entegrasyonların, uluslararası örgütlenme ve işbirliğinin de başarı kriteri haline gelecektir.

3.1. Devletler ve COVID-19

COVID-19 salgını, küresel ölçekte yaşamı durduran niteliği, dünyayı siyasi, sosyal ve ekonomik olarak etkileme kapasitesi ile küresel bir tehdit olarak görülmelidir. COVID-19 salgınının yayıldığı dönemde Türkiye örneğinde daha önce zikredilen tedbirlerin, benzer biçimde, diğer ülkelerde de alındığı görüldü. Buna rağmen COVID-19 tehdidinin klasik tehditlerden farklılığı ve öngörülemezliği yüzünden devletlerin hazırlıksız

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk

yakalandığı söylenebilir. Salgının yakın geçmişte yaşanmış benzer örneklerden hareketle öneminin yeterince kavranamaması, devletlerin karar süreçleri bakımından çeşitli etkilere yol açtı. Birçok devlet yanlış, eksik ya da geç kalınmış kararlar yüzünden ağır bedellerle yüz yüze kaldı. Bazı devletler ekonomik dengenin bozulma olasılığına karşı temkinli olmak pahasına, krizi önlemede hızlı ve radikal kararlar alamazken büyük bir risk üstlenmiş oldular. Bazıları ise sağlık otoritelerinin uyarı ve önerilerini dikkate almada ve uygulamada acele hareket edememeleri yüzünden sağlık sistemleri başta olmak üzere ekonomik ve siyasal çöküş tehlikesi içine düştüler.

COVID-19'un ortaya çıktığı ve küresel ölçekte yayıldığı ilk üç aylık dönemde yaşananlar, sınır tanımayan tehditlerde/sorunlarda küresel işbirliğinin önemini bir kez daha vurgularken, beraberinde, halen devam etmekte olan uluslararası kuruluşların etkinliğinin sorgulanmasına ilişkin tartışmayı da gündemin ön sıralarına taşıdı. Bu ve benzeri krizlerle mücadelede uluslararası kurumsal yapıların yetersizliği ve bu konudaki normlara/kurallara olan gereksinimin daha fazla arttığı gerçeği ile yeniden yüzleşme yaşanmasına yol açtı. COVID-19 salgınında da görüldüğü üzere küresel bir tehdit, ülkelerin bireysel çabalarıyla önlenememektedir. Sağlık alanında küresel düzeyde norm ve standart belirleyen yegâne uluslararası uzmanlık kuruluşu³³ olan DSÖ, pandemi ilanından yaklaşık kırkbeş gün sonra, 27 Mart 2020 tarihinde 199 ülkede/bölgede COVID-19 vakası görüldüğünü ve 21.031 kişinin hayatını kaybettiğini açıklamaktadır. Dünya genelinde COVID-19'un ne zaman kontrol edilebileceği henüz bilinmemektedir. Kontrolün sağlanacağı tarihe kadar bu sayının daha yüksek rakamlara ulaşacağı beklenmektedir.

Devletlerin, gerçekçi öngörülere dayalı acil durum senaryo hazırlama kapasitesinin geliştirilmesi ve bu senaryolara uygun planların/hazırlıkların

³³ "Dünya Sağlık Örgütü (WHO-DSÖ)", 31 Ocak 2019, T.C. BM Cenevre Ofisi Nezdinde Daimi Temsilciliği <http://cenevrefisi.dt.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/353797>

İbrahim ARSLAN ve Soner KARAGÜL

-devlet düzeyinde, olağanüstü durumlarda ekonominin kesintisiz sürdürülebilmesi amacıyla kullanılacak yedek akçenin hazır bulundurulması da dâhil- önceden yapılması gereği, COVID-19 sonrası tartışılması beklenen konulardandır.

Krizle hazırlık bağlamında uygun bir örnek olarak Almanya gösterilebilir. Alman Meclisi'ne sunulan 03 Ocak 2013 tarihli Kamu Güvenliği ve Risk Analizi raporunda,³⁴ incelenen iki senaryodan ikincisinde mutasyona uğramış yeni SARS-koronavirüsün, Güneydoğu Asya'daki bir hayvan pazarından çıkacağı öngörülmektedir.³⁵ Acil durum senaryolarının gerçekçi olabilmesi, farklı alanlarda uzmanların katılımıyla gerçekleştirilecek çalışmayı gerektirmektedir.³⁶ Bu noktada, acil durum planlarına sahip olmanın önemi ile birlikte ilgili kurum ve kuruluşların katılımıyla planlara uygun hazırlığın yapılması ihtiyacı da vurgulanmalıdır. Alman hükümetinin COVID-19 sürecinde diğer ülkelerden daha başarılı olması halinde bu plana uygun hazırlığa önceden sahip olduğu ileri sürülebilir, başarısız olunması durumunda ise Merkel yönetimi sarsılacaktır.

3.2. Uluslararası Örgütlenmeler ve Entegrasyonlar ve COVID-19

COVID-19 salgınında ortak bir tutum ve liderlik sergileyememesi nedeniyle çok devletli yapılar, Avrupa Birliği örneğinde tartışmaya açılarak,

³⁴ *Bericht zur Risikoanalyse im Bevölkerungsschutz Drucksache 17/12051*, (Deutscher Bundestag-17.Wahlperiode, 2013)

³⁵ "Almanların 8 yıllık corona virüsü raporu ortaya çıktı!", *Sözcü*, 24 Mart 2020, <https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/almanlarin-8-yillik-corona-virusu-raporu-ortaya-cikti-5700592/>, *Bericht zur Risikoanalyse im Bevölkerungsschutz Drucksache 17/12051*, (Deutscher Bundestag-17.Wahlperiode , 2013), p.60.

³⁶ Alman Kamu Güvenliği ve Risk Analizi Raporu, Robert Koch Enstitüsünün yanı sıra Federal Yapı ve Bölgesel Planlama Dairesi, Federal Kamu Güvenliği ve Afet Yardım Dairesi, Federal Bilgi Teknolojileri Güvenliği Dairesi, Tarım ve Beslenme Kurumu, Federal Teknik Yardım Kurumu, Federal Ağ Ajansı, Paul Ehrlich Enstitüsü, Silahlı Kuvvetler Kuvvet Koruma Komutanlığının katılımıyla hazırlanmıştır (Yazarların notu).

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk

ulus-devlet anlayışı özellikle kıta Avrupa'sında daha çok seslendirilecektir. Bunun örneğini, COVID-19'un yayıldığı bir dönemde Bulgaristan Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı Krasimir Karakaçanov'un bir röportajda yaptığı açıklamada görmek mümkündür. Karakaçanov, "Büyük devletler sınırlarını kapattı, Avrupa dayanışması fikri nereye gitti?" sorusunu, "Avrupa'da vatandaşların yararına çalışan tek kurumun pahalı Avrupa bürokrasisinin değil, ulus devletin kendisi olduğu ortaya çıktı. Avrupa bürokrasisi, ulus devletleri yok etmek için direktifler yayımlayarak eşcinsel evliliklerle meşguldü. Şimdiye kadar Avrupa'dan tek maske almadık. Türkiye ve Çin'den geldi." sözleriyle yanıtladı.³⁷

COVID-19 salgını esnasında AB üyesi ülkeler, birlik içinde hareket etmek yerine, kendi vatandaşlarını korumaya yönelik olarak, soruna bireysel çözüm üretmeyi tercih ettiler ve diğer birlik üyelerine karşı izolasyon uyguladılar. Bu bağlamda AB'nin önemli ülkelerinden Almanya, 16 Mart 2020 tarihinden itibaren Avusturya, Danimarka, Fransa, İsviçre ve Lüksemburg sınırlarında kontrollerin yeniden başlatılacağını açıkladı. Macaristan, İtalya vatandaşlarının ülkeye girişini yasakladı; Fransa'da aşırı sağcılar, sınırlarda kontrolün yeniden başlatılması gerektiğine dikkat çektiler. Bu tutum, birlik duygusunun yanı sıra AB bünyesinde serbest dolaşıma olanak sağlayan Schengen düzenlemelerini de olumsuz etkileyecektir.³⁸ Schengen kısıtlamaları yüzünden kimlik kontrolü olmaksızın sınırları geçerek ülkelerinden başka yerde çalışmakta olan kesim için oldukça zor bir duruma yol açacaktır. 2018 yılında 1.9

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 10,
1-36

³⁷ "Bulgaristan'dan son dakika coronavirus açıklaması: "AB'den destek gelmedi," *Sabah*, 21 Mart 2020, <https://www.sabah.com.tr/dunya/2020/03/21/bulgaristan-son-dakika-coronavirus-aciklamasi-abden-destek-gelmedi>

³⁸ "Corona virüs çıktı Schengen bozuldu," *Sabah*, 16 Mart 2020, <https://www.sabah.com.tr/dunya/2020/03/16/koronavirus-cikti-schengen-bozuldu>

İbrahim ARSLAN ve Soner KARAGÜL

milyondan fazla kişinin çalışmak için sınır geçtiği düşünülürse ekonomik açıdan yaratacağı olumsuz etkiler daha iyi görülecektir.³⁹

BM'nin uzmanlık kuruluşlarından olan DSÖ, 7 Nisan 1948 tarihinde kurulmuştur, bir diğer ifadeyle, yaklaşık 72 yıllık deneyimi olan uluslararası bir oluşumdur. DSÖ'nün günümüzde 150 ülkede ofisi bulunmaktadır.⁴⁰ Dünya, aynı virüs ailesinden 2002'de SARS-CoV, 2012'de MERS-CoV deneyimini yaşamasının ardından sadece sekiz yıl sonra çok daha ağır koşullarda COVID-19 salgını ile karşılaşmıştır. Bu bağlamda, uluslararası bir kuruluş olarak DSÖ'nün, COVID-19 salgınındaki etkinliğinin -özellikle COVID-19'un ortaya çıkmasından önceki aşamada Çin hükümeti ile yeterli düzeyde ortak çalışmasının mevcudiyeti, pandemi ilanındaki zamanlamasının uygunluğu, yapısal değişikliğe ihtiyacı olup olmadığı, görev ve yetkilerinin uyumu bağlamında- sorgulanmasının gerektiği düşünülmektedir.

3.3. ABD'nin Küresel Liderliği, Çin ve COVID-19

İnsan, mal ve hizmetin dolaşım serbestliği olarak tanımlanabilecek küreselleşme, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ivme kazandı. Batı, o dönemdeki konjonktürel üstünlüğünü esas alarak, küreselleşmeyi, gelişmiş ülkelerin lehine bir tablo yaratacağını öngörerek teşvik etti. Ancak, bu öngörü tam olarak gerçekleşmedi ve Çin, 20. yüzyılın son çeyreği ile 21. yüzyılın ilk yirmi yılında yakaladığı yüksek büyüme oranı ortalamasıyla 2019 itibarıyla satın alma paritesine göre ABD'yi geçmeyi başardı. ABD, Çin'in maliyeti düşük üretim kapasitesiyle rekabet edememektedir. ABD, COVID-19'un ortaya çıkmasından Çin yönetimini sorumlu tutan tutumu ile Çin karşıtlığını sürdürmektedir, COVID-19 sonrasında da bu tutumdan vazgeçmeyeceği öngörülebilir.

³⁹ Raffaella Meninno ve Guntram Wolff, "As coronavirus spreads, can the EU afford to close its borders?," *Economics in the Time of COVID-19*, Editörler: Richard Baldwin ve Beatrice Weder di Mauro, *CEPR Press*, 87-91.

⁴⁰ "Who we are," *WHO*, erişim 25 Mart 2020, <https://www.who.int/about/who-we-are>

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk

19. yüzyılda Napolyon'un yenilgisinin ardından güçler dengesi bağlamında oluşan Avrupa uyumunda; 20. yüzyılda I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan uluslararası düzende dönemin büyük güçleri sorumluluk üstlendiler. Benzer biçimde, COVID-19'un ülkeleri tehdit ettiği ortamda dünyaya liderlik etmesi beklenen ABD ise farklı bir politika izledi. ABD, İngiltere dışında AB ülkelerine sınırlarını kapattı. Krizi, ekonomik fırsata çevirme anlayışıyla hareket eden ABD yönetiminin, Almanya'nın Tübingen kentindeki CureVac şirketinin COVID-19'a karşı aşısı bulunmasında son aşamaya geldiğinde bu şirketle pazarlık yaptığı iddiası basına yansıdı. Trump'ın, üretilecek aşının sadece ABD'nin tekelinde olması için yüksek tutarda para teklif ettiği, ileri sürülen iddialar arasında idi. Bu gelişmeler Almanya ve Fransa tarafından ABD'nin, AB'ye ekonomik savaş açması olarak yorumlandı.⁴¹ ABD'nin diğer taraftan kendi içinde COVID-19'a yönelik başarısız bir strateji yürüttüğü görüldü. Beyaz Saray'dan sağlık bürokrasisine kadar COVID-19'un gelişine hazırlıksız yakalanan ABD'nin, böylesi krizlere karşı koyabilme ve koordinasyon yeteneklerinin sorgulanmasına yol açtı.⁴²

Çin ise bu süreçte dokuz uzmandan oluşan bir tıbbi ekiple birlikte büyük miktarda malzemeyi İtalya'ya gönderirken İspanya'ya da 500 bin maske yardımı yaptı. Krizlerde izlenen tutum, kriz sonrasında işbirliği ya da karşıtlıkları şekillendirmektedir. ABD'nin COVID-19 salgını esnasındaki bu tutumu, COVID-19 sonrasında Çin önderliğinde Asya-Pasifik eksenli Yeni Dünya Düzenine geçişi kolaylaştırmaktadır. Bunun gerçekleşmesi; Çin'in, COVID-19'un menşe ülkesi olmasından kaynaklanan olumsuz imajla mücadelesindeki başarısı ve yeniden yüksek büyüme oranını kısa sürede yakalamasına olanak sağlayacak üretim

⁴¹ "Korona, AB ile ABD'yi de birbirine düşürdü," *Hürriyet*, 18 Mart 2020, <https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/korona-ab-ile-abdyi-de-birbirine-dusurdu-41471591>

⁴² Kurt M. Campbell ve Rush Doshi, "The Coronavirus Could Reshape Global Order," *Foreign Affairs*, 18 Mart 2020.

İbrahim ARSLAN ve Soner KARAGÜL

gücünü harekete geçirmesiyle mümkün olacaktır. Çin'in, ihtiyacı olana yardım eli uzatan bir tutumla hareket etmesi, imajını düzeltmeye katkı sağlamaktadır. Çin'in bu süreçte imaj düzeltmeye yönelik olarak çok farklı dillerde düzenli olarak propagandaya yönelik makaleler, tweetler, mesajlar ve diplomatik misyonları aracılığıyla kamuoyu oluşturma çabalarını başarılı bir şekilde sürdürdüğü görüldü.⁴³ İtalya ve İspanya'nın yanı sıra İran'a da insani yardım gönderen Çin, bir yandan da ABD'yi, İran'ın salgın hastalıkla mücadelesini zorlaştırmakla suçlayarak uluslararası ortamda güç durumunda bırakmaktadır.⁴⁴

Salgının Çin'in Wuhan kentinde çıkması nedeniyle Çin'e yönelik karışıklık, COVID-19 salgını sonrasında tanık olunabilecek muhtemel gelişmelerdendir. Dünya genelinde COVID-19'dan kaynaklı ölümlerin artması, uluslararası kamuoyunda Çin karşıtı bu kampanyanın kuvvetlenmesine neden olacaktır. İlave olarak, hastalığın nedenini ortadan kaldırması ve uluslararası topluma karşı daha duyarlı olması gerektiği yönünde, Çin'e Batı'dan gelecek baskı artacaktır. COVID-19 sarsıntısının devam etmesi nedeniyle hasar tespit çalışmalarının zaman alacağı, bu yüzden de Çin'e yönelik ne gibi yaptırımların uygulanabileceğine ilişkin belirsizlik de bir müddet devam edecektir.⁴⁵

3.4. Ekonomi, Değişen Dengeler, Sosyal Yapı ve COVID-19

COVID-19 salgınının ilk üç ay içinde yarattığı birey, toplum ve ülke düzeyindeki etkilerinin bir kısmı Türkiye örneğinde açıklanmıştı. COVID-19'un özellikle ekonomik alanda yaratacağı olumsuz etkiler, COVID-19

⁴³ Kurt M. Campbell ve Rush Doshi, "The Coronavirus Could Reshape Global Order"

⁴⁴ "Koronavirüs (Covid-19) sonrası küreselleşme bitti mi, yeni süreci Çin mi yönetecek?", BBC, 19 Mart 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51955474>

⁴⁵ James Kraska, "China is Legally Responsible For Covid-19 Damage and Claims Could Be in the Trillions", 23 Mart 2020, <https://warontherocks.com/2020/03/china-is-legally-responsible-for-covid-19-damage-and-claims-could-be-in-the-trillions/>

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk

sonrasında daha da belirginleşecektir. COVID-19, 21. yüzyılın ilk küresel salgını olmakla birlikte diğer salgınlardan farklı olarak ekonomik maliyetinin daha ağır ve uzun süreli olacağı görülmektedir. Devletler sadece salgının yayılmasını önleme ve hastaları tedavi etmekle değil, aynı zamanda salgının ekonomik hasarını azaltmaya yönelik tedbirler almakla da meşgul olacaklardır. Bu ağır yük, hükümetlerin gelir ve harcamaları ile finans kaynaklarının üzerindeki baskıyı artıracaktır.⁴⁶

Kriz süresince üretimin durması/azalması nedeniyle yeterli mali kaynağa sahip olmayan şirketler küçülecek, ekonomik faaliyetlerine son verecek, el değiştirecek ya da devletlerin açıklayacağı destek paketleriyle kriz sonrasında yeniden toparlanmaya çalışacaklardır. Kriz süresinin uzaması, şirketler üzerinde yıkıcı etkiler yaratacak; güçlü ekonomik ve sağlık altyapısı olmayan devletler ise sosyal, ekonomik ve buna bağlı olarak siyasi çalkantılar yaşayabileceklerdir. Kriz yönetimindeki başarı ve krizin olabildiğince az hasarla atlatılması, önceden öngörülecek senaryolara dayalı hazırlıklarla mümkün olabilir.

COVID-19 salgını süresince yaşamın durması sonucu Çin'in önemli bir petrol ithalatçısı olarak talebindeki azalma, küresel düzeyde önemli bir enerji kaynağı olan petrolün değerini yitirmesine neden oldu. Ekonomisi petrol ihracatına bağlı ülkeler, COVID-19 salgını süresinin uzaması halinde bu gelişmeden olumsuz etkileneceklerdir. Rusya, bu ülkelerin başında gelmektedir. Rusya ve Suudi Arabistan'ın düşük seyreden petrol fiyatları nedeniyle bu haliyle üretimi sürdüremeyecekleri ortada iken kısa vadede bu durumdan bir çıkış yolu da öngörülememektedir. Orta Doğu'daki devletlerin birçoğu petrolün sağladığı ranta dayalı siyasal sisteme sahip oldukları için, Arap Baharı benzeri krizlerle karşılaşma

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 10,
1-36

⁴⁶ Richard Hughes, "Safeguarding governments' financial health during coronavirus: Learning from past viral outbreaks," erişim 29 Mart 2020, <https://voxeu.org/article/safeguarding-governments-financial-health-during-coronavirus>

İbrahim ARSLAN ve Soner KARAGÜL

olasılıkları artmaktadır.⁴⁷ Rusya'nın da, COVID-19 sonrasında ekonomik olarak toparlanması zaman alacak olması nedeniyle Çin'le yakınlaşması beklenen bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Uygulamalarıyla küreselliği engelleyen, dünya liderliğini tartışılır hale getiren ABD'nin yanı sıra, kendi içinde birliğini korumakta zorlanacak bir AB, yeni dünya düzeninin kuruluşunu, Çin önderliğinde Asya-Pasifik bölgesine bırakmak durumunda kalabilir.

COVID-19'un önümüzdeki dönemde devletlerin siyasal rejimleri üzerinde çeşitli etkiler yaratabileceği öngörülmektedir. 27 Mart 2020 tarihindeki verilere göre,⁴⁸ -ülkelerin nüfusu dikkate alındığında- Çin'in COVID-19'un yayılmasını, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, daha kısa sürede ve daha az can kaybıyla kontrol altına aldığı ileri sürülebilir.⁴⁹ Ancak Çin'in Kasım 2019'un sonunda virüsün ilk tespit edilmesine rağmen bunu saklayarak hatta ilk rapor eden doktorları cezalandırması, uluslararası düzeyde önlemler için beş hafta kadar gecikme yaşanmasına

⁴⁷ Meliha Benli Altunışık, "Ortadoğu'da Derinleşen Kriz Koronavirüs, Düşen Petrol Fiyatları ve Yönetilemeyen Ülkeler," erişim 28 Mart 2020, <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/03/25/ortadoguda-derinlesen-kriz-koronavirus-dusen-petrol-fiyatları-ve-yonetilemeyen-ulkeler-meliha-benli-altunisik/>

⁴⁸ Dünya genelinde, 27 Mart 2020 tarihinde 199 ülkede/bölgede tespit edilen COVID-19 vaka sayısı 465.915, hayatını kaybedenlerin sayısı ise 21.031'dir. Bazı ülkelerdeki COVID-19 durumu: Çin'de tespit edilen 81.961 vakada 3293 kişi hayatını kaybetti. Aynı tarihte İtalya'da 7505 (74.386 vakada), İspanya'da 3434 (47.610 vakada), Fransa'da 1331 (24.920 vakada), İngiltere'de 463 (9533 vakada), Almanya'da 198 (36.508 vakada), ABD'de 884 (63.570 vakada), İran'da 2234 (29.406 vakada) insan hayatını kaybetti (DSÖ verilerinden derlenmiştir-Yazarların notu).

"Coronavirus disease (COVID-19) Situation Dashboard," WHO, <https://experience.arcgis.com/experience/685d0ace521648f8a5beeee1b9125cd>

⁴⁹ Çin'in bazı bilgileri dünya kamuoyundan sakladığı ya da kısmen de olsa gizlediği iddiaları, önümüzdeki süreçte açıklığa kavuşacaktır (Yazarların notu). Bu konudaki iddialar için bkz. James Kraska, "China is Legally Responsible For Covid-19 Damage and Claims Could Be in the Trillions"

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk

yol açtı. Dünya Sağlık Örgütü'nün soruna dahil olması da böylece gecikti. COVID-19'un Çin'deki etkileri Ocak ve Şubat aylarında dramatik biçimde kötüleşince Çin'in "Çernobil"i olarak nitelenen bu krizin Çin yönetimini zayıflatabileceği düşünüldü.⁵⁰ Batı tarafından demokratik olmamakla ve insan haklarına uymamakla eleştirilen Çin'in yayılımı önlemedeki hızı, önümüzdeki dönemde siyasetçiler tarafından devlet yönetimlerinde otoriterleşmenin yükselişine giden sürecin meşrulaştırılması amacıyla kullanılabilir. Bu gelişme, toplumlarda otoriter düşüncenin yükselmesini de beraberinde getirebilir. Aynı zamanda dünyada olumlu bir anlayış olarak yerleştirilmeye çalışılan sivil toplumcu ve dayanışmacı siyaset anlayışının yerini ulus-devletin daha katı denetimci rol üstlendiği, izolasyonist ve buyurgan bir devlet modelinin öncelenmesine yol açabilir.⁵¹

COVID-19'un önümüzdeki dönemde sosyal yaşamdan çalışma yaşamına, eğitimden sağlığa, kent ve çevre anlayışlarına, işletme kültüründen tüketim alışkanlıklarına kadar tüm alanları derinden etkileme potansiyeline sahip olduğu görüldü. Bundan sonra, sosyal hayatta, insanların taşıyıcılığı sorunu yüzünden olağan olarak karşılanan ilişkilerde şüpheliğin artmasıyla alışkanlıklar değişecek, toplumlarda yabancılara karşı şüphe artacaktır. COVID-19 deneyimi, önümüzdeki süreçte, toplumlarda göç, sığınmacı ve yabancı olgusuna karşı önyargının kuvvetlenmesine, bir aşama sonrasında ise yabancı düşmanlığının artmasına neden olabilir. Bu durumda, yöneticiler, yabancılara karşı hoşgörüyü dayalı politikalarını kamuoyuna kabul ettirme konusunda dirençle/güçlüklerle karşılaşabilirler. Özellikle yabancı işçi statüsünde bulunanlar, ev sahibi ülkenin yabancılara karşı politikalarının daha da katılaştığına tanık olabilirler.

⁵⁰ Kurt M. Campbell ve Rush Doshi, "The Coronavirus Could Reshape Global Order"

⁵¹ Ali Balcı ve Tuncay Kardeş, "Bir Küresel Siyaset Krizi Olarak Kovid-19 Salgını", erişim 28 Mart 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/bir-kuresel-siyaset-krizi-olarak-kovid-19-salgini/1775839#>

İbrahim ARSLAN ve Soner KARAGÜL

COVID-19'un yayılma sürecinde, dünya genelinde yetkililerin özellikle vurguladıkları; insanların selamlaşma esnasında tokalaşmamaları, öpüşmemeleri ve sosyal mesafelenme gereği birbirlerine bir metre mesafeden daha yakında durmamaları idi. İlerleyen süreçte, Türkiye örneğinde görüldüğü gibi, alınan tedbirler kapsamında ibadethaneler dâhil insanların toplu olarak buldukları yerlerde bir araya gelmeleri önlenildi. Bu ve benzeri uygulamaların geçici uygulamalar olmasına rağmen, toplumsal ilişkilerde mesafelerin artmasının olumsuz etkilere yol açacağı düşünülebilir.

Acil durum senaryolarına hazırlık konusunun devletler kadar, kurumlar ve şirketler için de önemli olduğu bu krizle bir kez daha tecrübe edildi. Bir örnek olarak, Türkiye'de üniversitelerin uzaktan eğitime geçişi, COVID-19'un yayılma sürecinin ortaya çıkardığı zorunluluk ile mümkün oldu. Bu konu öncesinde görülebilmüş ve gerekli hazırlıklar -eğitim filmlerinin çekimi, öğrencilerle hocaların canlı yayın ortamında bir araya gelmesini sağlayacak dersane-stüdyoların oluşturulması, sınavlarda uygulanacak yöntemlerin belirlenmesi vb.- yapılabilmüş olsaydı, geçiş süreci daha sorunsuz atlatılabilirdi.

COVID-19'un yayılma sürecinde, Türkiye'de olduğu gibi diğer ülkelerde de çalışma yaşamında esnek çalışma metotları öne çıktı; azaltılmış sayıda çalışan işe gelirken, görevi evde çalışmaya uygun olanlar sorumluluklarını evlerinden yerine getirdiler. COVID-19 sonrası, maliyet-verimlilik analizi yapılarak kamu ve özel sektörde esnek çalışma yöntemlerinin ve planlamalarının tartışılması ve yöneticilerin, mevcut uygulamaları değiştirmeye zorlanması beklenmelidir.

COVID-19, özellikle nüfusu fazla olan kentlerde daha etkili oldu. Çok katlı yerleşim birimlerinde, COVID-19 salgınında olduğu gibi, gerekmesi halinde sosyal mesafelenmenin sağlanması güçleşti. Türkiye'de nüfusu en fazla olan ilk on ilin (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Antalya, Adana, Konya, Şanlıurfa, Gaziantep, Kocaeli) nüfus oranı, toplam nüfusun %50.360'dır,

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk

bir başka ifadeyle toplam 83.154.997 olan Türkiye nüfusunun yarısından fazlası bu illerde yaşamaktadır.⁵² Nüfusun diğer yarısı ise geri kalan 71 ilde ikamet etmektedir. COVID-19 benzeri salgın ya da deprem gibi doğal afetlerde can kaybının, nüfusu yoğun olan illerde daha fazla yaşanması muhtemeldir. Bu bağlamda COVID-19 sonrasında şehirleşmenin ve şehir planlarının yeniden gözden geçirilmesi, nüfus yoğunluğunun güvenlik riskini de dikkate alarak, daha dengeli hale getirilmesi ve ülke coğrafyasının tamamının kullanılması tartışmaya açılmalıdır.

COVID-19 salgını, insanlığa, çevrenin önemini bir kez daha hatırlattı. Yaşanabilir bir çevre; temiz hava, su, uygun iklim koşulları ve gıda güvenliğini gerektirmektedir. Bunların kirlenmesi ya da doğallığının bozulması, tüm insanlığı tehdit edebilecek bir güvenlik sorununa dönüşebilmektedir. İnsanın yaşadığı COVID-19 deneyimi, bu konudaki sorumluluğun sadece devletlere bırakılmayacak kadar önemli olduğunu gösterdi. COVID-19 sonrasında devletler, çevre ile ilgili politikalarını yeniden gözden geçirmek zorunda kalacaklar, bu konuda kamuoyu baskısını daha fazla hissedeceklerdir.

Bireyler, hükümetin izlediği politikalara ilişkin düşüncelerini, sosyal mecraları kullanarak ortaya koymaktadırlar. Türkiye örneğinde olduğu gibi, sosyal medyanın öneminin farkında olan yöneticiler, COVID-19'un yayılmaya başladığı andan itibaren aynı yöntemi kullanarak -genellikle twitter hesaplarından- halkı bilgilendirdiler. Bu bağlamda COVID-19'un, birey ile yöneticiler arasındaki mesafeyi daha da azalttığı ifade edilebilir.

Toplumsal dayanışmanın önemi ve bireylerin belirlenen normları/kuralları içselleştirmesinin değeri, COVID-19 salgınında daha iyi anlaşıldı. Salgın süresince can kayıplarının en çok yaşandığı İtalya'da görüldüğü gibi, evlerinde kalan insanlar, balkonlara çıkarak yaptıkları müzik eşliğinde "her şey çok güzel olacak" şarkısıyla birbirlerine destek verdiler. Türkiye'de de

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 10,
1-36

⁵² "Türkiye nüfusu", Nufusu.com, erişim 23 Mart 2020, <https://www.nufusu.com/>

İbrahim ARSLAN ve Soner KARAGÜL

Sağlık Bakanı'nın çağrısına uyan büyük çoğunluk, akşam saat 21.00'da balkonlarında sağlık çalışanlarını alkışlayarak onlara destek verdi, teşekkür etti. Bu salgında insan taşıyıcı olduğundan, evde kalmak, zorunluluk dışında sokağa çıkmamak toplum sağlığını korumak adına önemliydi. Sağlık Bakanı'nın çağrısının yanı sıra, telefonla arama yapıldığında Türkiye'de tanınmış sanatçıların sözlü olarak yaptıkları "Evde kal!" çağrısı halk üzerinde etkili oldu. Her can kaybı, toplumun belirlenen kuralları içselleştirmemesinin bir sonucu olarak görülmeye başlandı. COVID-19 sonrasında bu konuda ne kadar başarılı olunduğu tartışılacaktır. Bu bağlamda, COVID sonrası dönemde, bireysel farkındalığın ve bilinç düzeyinin daha da artacağı bir süreç yaşanabilir.

Siyasetçiler, taraftarlarını bir arada tutmaya yönelik olarak izledikleri popülist politikalarla bilimi, bilgiyi değersizleştirebilmektedirler. COVID-19 salgınında Türkiye'de oluşturulan Bilim Kurulu ve sağlık personeli ile bilginin yükselişine, eğitilmiş bireyin toplum ve devlet bürokrasisinde artan önemine tanık olundu. COVID-19 sonrasında, manevi alanın kamu üzerindeki etkisinin azalacağı, bu alanı kullanmak isteyen siyasetçilerin, toplumda, öncesine göre azalan oranda karşılık bulabilecekleri ifade edilebilir.

Salgın süresince virüsten korunmak için banknot ve madeni paranın yerine kredi kartı kullanımı ve internet üzerinden alışveriş tercih edildi. İnsanların bu alışkanlıklarını COVID-19 sonrasında da sürdürecekleri, banknot ve madeni para kullanımının genel olarak azalacağı, ilerleyen süreçte bu durumun tüketimi artıracağı öngörülebilir.

Sonuç

COVID-19, tespit edildiği andan 28 Mart 2020 sabahına kadar 201 ülkede/bölgede 23.495 kişinin hayatını kaybetmesine neden oldu; bu sayının önümüzdeki süreçte artması beklenmektedir. Dünya genelinde COVID-19'un yarattığı olumsuz etkiden kaynaklanan endişe artmaktadır.

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk

Bugün yaşanmakta olan salgının tam anlamıyla küresel düzeyde bir kaosa işaret ettiği muhakkaktır. Bu dönemde birey-ulusal-uluslararası analiz düzeyleri arasındaki fark adeta ortadan kalktı, geçişkenlik olabildiğince arttı. Aniden gelişen ve küresel bir kriz haline dönüşen salgın, bu haliyle, uluslararası aktörlerin klasik güç, güvenlik ve tehdit parametrelerinin sorgulanabileceği bir ortam yaratırken, uluslararası ilişkiler analizleri için de yeni bir analiz çerçevesi haline dönüştü.

COVID-19 salgını süresince birey, devletin otoritesine ve koruyuculuğuna aynı dönemde tanık oldu. Hükümetlerin aldığı tedbirlerle insanlar evlerine kapanmak, birbirlerine mesafeli durmak, uzaktan eğitimle öğrenim görmek, yeni çalışma yöntemlerine uyum sağlamak, belirlenen kısıtlamalarla alışveriş yapmak zorunda kalırken; kendilerini koruyabilecek otoritenin uluslararası bir kuruluş ya da ulus üstü bir yapı değil, vatandaşı oldukları ulus devletin olduğuna inandılar. Bu süreçte yurtdışında yaşayan insanlar, geçici olarak buldukları ülkelerde kalmayı değil, kendi ülkelerine dönmeyi tercih ettiler. Hükümetler vatandaşları için işsizliğe, yoksullaşmaya karşı destek paketleri açıklayarak salgının olumsuz etkilerini önlemeye karşı tüm kapasiteleri ile mücadele ettiler. Devlet, koruyucu rolünü bir kez daha üstlendi. Devletlerin COVID-19 sonrasında da aynı politikalarını sürdürerek bireylerin ve şirketlerin kayıplarını asgari düzeye indirecekleri “biz” duygusunu öne çıkararak, normalleşmeyi hızlandırmaya öncelik verecekleri beklenmektedir. Bu bağlamda COVID-19 salgınının, ulus devletin yükselişe geçeceği bir dönemin başlangıcı olabileceği düşünülmektedir.

Geçmişte olduğu gibi, insanlık, her zaman, günümüzde de gelecekte de, salgın hastalıklarla karşılaşacaktır, bu kaçınılmaz bir gerçekliktir. Bununla birlikte COVID-19’un yüksek yayılma hızı, virüsün yıkıcı etkisini olabildiğince az hasarla atlatabilmek için, sosyal mesafelenme gibi uygulanması güç önlemler almayı zorunlu kıldı. COVID-19’un yüksek yayılma hızı, sosyal mesafelenmenin yeterince sağlanamadığı

İbrahim ARSLAN ve Soner KARAGÜL

ortamlarda daha çok sayıda insanın aynı dönemde hastalanmasına neden olmakta; bu durum, ülkenin sağlık altyapısının, hastalanan insanları tedavide yetersiz kalması ve daha çok sayıda insanın yaşamını yitirmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu tabloyla karşılaşmamak için, Türkiye örneğinde görüldüğü üzere, hükümet, en sonunda yurtdışı uçuşlarını durdurdu, şehirlerarası ulaşımı sınırladı ve her ilde valilerin başkanlığında izleme kurulları oluşturarak uygulamaların etkinliğini artırmayı amaçladı. Küresel düzeyde alışkanlıkları değiştirmeye zorlayan, değişimin öncüsü COVID-19'un yüksek yayılma hızıdır.

Ülkeler, COVID-19 salgını, bedeli ağır olan bir tatbikat/test olarak görerek, bir salgın esnasında nasıl davranacaklarını önceden hazırlayacakları gerçekçi planlarla geliştirmeli, bireyin bu planlara uyumunu sağlamaya yönelik bilinç düzeyinin yükseltilmesine öncelik verilmelidir. Günlük yaşam, çalışma yaşamı, eğitim-öğretim, COVID-19'un sağladığı deneyimden yararlanarak tartışmaya açılmalı, değişim gecikmeksizin gerçekleştirilmelidir. Kamunun yanı sıra özel sektör de bu değişime uyum sağlamalıdır.

Uluslararası düzeyde, COVID-19 salgını deneyiminin olumsuz etkisinin, bir süre devam edecek olsa da, devletlerin içe kapanmasına neden olmayacağı; insan, mal ve hizmet dolanımının önümüzdeki dönemde, zaman içinde artan bir grafikte devam edeceği öngörülmektedir. Bununla birlikte COVID-19 salgınından çok olumsuz etkilenen, sınırlı ekonomik kapasiteye sahip ülkelerde yabancı düşmanlığı ve otoriterleşme eğilimi görülebilir. Bu ülkelerde yöneticiler, COVID-19'un yarattığı sosyal ve ekonomik sıkıntıları, otoriterleşmeye yönelik manipüle edebilirler, birey hak ve özgürlüklerini sınırlayabilirler.

COVID-19, biyolojik silah kavramını dünya gündemine bir kez daha taşıdı. Küresel ölçekte yaşamı doğrudan etkileyen bu gelişme sonrası, devletlerin nükleer, biyolojik ve kimyasal silah edinmeye yönelik çabalarının uluslararası toplum tarafından kabul görmeyeceği bir döneme girilecektir. Bu dönemde devletler, yaşayarak öğrenen dünya kamuoyunun

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk

baskısını göz önünde bulundurarak çevre ve iklim değişikliğine karşı da daha duyarlı politikalar izlemek zorunda kalacaklardır.

AB ve ABD'nin, COVID-19 salgınından kaynaklanan kriz yönetiminde başarılı olamadıkları düşünülmektedir. AB'nin başat ülkeleri, kriz süresince kendi değerleriyle çelişen tutum izleyerek/tercih ederek birlik duygusunu zedelediler. COVID-19 sonrasında AB, değerlerinin yeniden tartışmaya açılacağı bir süreç yaşayabilir, birlik genelinde muhafazakâr düşüncenin yükselişi ve yabancı düşmanlığının artması gözlemlenebilir. ABD ise, izlediği politikayla COVID-19 sonrası dünya düzenini adeta Çin'e bırakmak eğilimi gösterdi. Bu konjonktürde Çin'in düzen kurmada başarılı olabilmesi, küresel yarar sağlayabilecek politikalar izlemesiyle mümkün olabilir. Aksi takdirde, 1945'den bu yana uluslararası sitemde görülen ABD üstünlüğünün bir başka örneğine tanık olunabilir. Bu bağlamda, Doğu'nun bütüne öncelik veren, bütünü oluşturan parçaların karşılıklı etkileşim içinde olduğunu kabul eden düşünme sistematığının, Çin'in ABD örneğini tekrar etmemesinin en önemli dayanağı olacağı ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

AA. "Türkiye'nin koronavirüsle mücadele politikasına 'Bilim Kurulu' yön veriyor," 24 Mart 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiyenin-koronavirusle-mucadele-politikasina-bilim-kurulu-yon-veriyor/1777215>

Antalya Ticaret ve Sanayi Odası. "Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi," 20 Mart 2020. <https://www.atso.org.tr/detay/2/2/1/7591/ekonomik-istikrar-kalkani-paketi.html>

Balcı, Ali ve Tuncay Kardaş. "Bir Küresel Siyaset Krizi Olarak Kovid-19 Salgını," Erişim 28 Mart 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/bir-kuresel-siyaset-krizi-olarak-kovid-19-salgini/1775839#>

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 10,
1-36

İbrahim ARSLAN ve Soner KARAGÜL

BBC. “Koronavirüs nedir: Covid-19 hastalığının semptomları neler, hangi önlemler alınmalı?” 27 Mart 2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51177538>

BBC. “Koronavirüs: Türkiye’de vaka sayısı kaç oldu, Covid-19’a karşı hangi önlemler alındı?” 27 Mart 2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51576487>

BBC. “Pandemi nedir, ülkeleri nasıl etkiler? - Dünya Sağlık Örgütü koronavirüsü pandemi ilan etti.” 12 Mart 2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51614548>

BBC. “Koronavirüs (Covid-19) sonrası küreselleşme bitti mi, yeni süreci Çin mi yönetecek?” 19 Mart 2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51955474>

Belloc, Marianna, Paolo Buonanno, Francesco Drago, Roberto Galbiati, Paolo Pinotti. “Cross-country correlation analysis for research on COVID-19,” Erişim 28 Mart 2020, <https://voxeu.org/article/cross-country-correlation-analysis-research-covid-19>

Benli Altunışık, Meliha “Ortadoğu’da Derinleşen Kriz Koronavirüs, Düşen Petrol Fiyatları ve Yönetilemeyen Ülkeler,” Erişim 28 Mart 2020. <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/03/25/ortadoguda-derinlesen-kriz-koronavirus-dusen-petrol-fiyatlari-ve-yonetilemeyen-ulkeler-meliha-benli-altunisik/>

Campbell, Kurt M. ve Rush Doshi. “The Coronavirus Could Reshape Global Order,” Foreign Affairs, 18 Mart 2020.

Deutscher Bundestag-17.Wahlperiode. “Bericht zur Risikoanalyse im Bevölkerungsschutz Drucksache 17/12051,” 2013.

DW. “Türkiye koronavirüs konusunda teyakkuzda,” 25 Şubat 2020. <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-koronavir%C3%BCs-konusunda-teyakkuzda/a-52524856>

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk

FOX44.NEWS.com. “Spread of COVID-19 declared a pandemic by WHO,” 11 Mart 2020. <https://www.fox44news.com/health/coronavirus/spread-of-covid-19-declared-a-pandemic-by-who/#/questions/2574674>”

Gleick, James. *Kaos*. Çeviren: İlkey Alptekin Demir, İstanbul: Alfa Basım Yayınları, 2018.

HABERTURK. “Son dakika haberi: YÖK Başkanı Saraç: Üniversitelerde bahar dönemi uzaktan eğitim ile yapılacak.” Son güncelleme 26 Mart 2020. “<https://www.haberturk.com/son-dakika-haberi-yok-baskani-sarac-universitelerde-bahar-donemi-uzaktan-egitim-ile-yapilacak-2625761>

Hughes, Richard, “Safeguarding governments’ financial health during coronavirus: Learning from past viral outbreaks,” Erişim 29 Mart 2020, <https://voxeu.org/article/safeguarding-governments-financial-health-during-coronavirus>

Hürriyet. “Korona, AB ile ABD’yi de birbirine düşürdü,” 18 Mart 2020. <https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/korona-ab-ile-abdyi-de-birbirine-dusurdu-41471591>

Hürriyet. “Sağlık Bakanı: Herkes kendi OHAL’ini ilan etsin.” 20 Mart 2020. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/saglik-bakani-herkes-kendi-ohalini-ilan-etsin-41473273>

Hürriyet. “Yolculukta yeni mesafe,” 24 Mart 2020. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yolculukta-yeni-mesafe-41477144>

Kraska, James, “China is Legally Responsible For Covid-19 Damage and Claims Could Be in the Trillions,” 23 Mart 2020. <https://warontherocks.com/2020/03/china-is-legally-responsible-for-covid-19-damage-and-claims-could-be-in-the-trillions/>

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 10,
1-36

İbrahim ARSLAN ve Soner KARAGÜL

MEDICANA. “Corona (Korona) Virüsü Nedir?” Sağlık Rehberi. 28 Mart 2020. <https://medicana.com.tr/saglik-rehberi-detay/9023/corona-korona-virusu-nedir>

Meninno, Raffaella ve Guntram Wolff. “As coronavirus spreads, can the EU afford to close its borders?” Economics in the Time of COVID-19, Editörler: Richard Baldwin ve Beatrice Weder di Mauro. CEPR Press. 87-91.

Milliyet. “AVM’lerde sessizlik,” 25 Mart 2020. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/avmlerde-sessizlik-6173770>

NETHABER. “Koronavirüsle mücadele kapsamında 7 maddelik yeni önlem paketi,” son güncelleme 28 Mart 2020. <https://www.nethaber.com/gundem/koronaviruslu-mucadele-kapsaminda-7-maddelik-yeni-onlem-paketi-16779>

NTV. “Corona virüs sonrası kelle paça ve işkembe satışları patladı,” 21 Mart 2020. “https://www.ntv.com.tr/galeri/yasam/corona-virus-sonrasi-kelle-paca-ve-iskembe-satislari-patladi,CPpx_FPFoUKhgUEG6Ors6A/AhxlxQINAEKDKyi4XjCouw

Nufusu.com. “Türkiye nüfusu,” Erişim 23 Mart 2020. <https://www.nufusu.com/>

Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2019.

SABAH. “Corona virüs nasıl ortaya çıktı? Korona virüs ilk olarak nerede ve ne zaman görüldü, nasıl bulaştı ve yayıldı?” son güncelleme 13 Mart 2020.. “<https://www.sabah.com.tr/yasam/2020/03/13/corona-virus-nasil-ortaya-cikti-korona-virus-ilk-olarak-nerede-ve-ne-zaman-goruldu-nasil-bulasti-ve-yayildi>

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk

SÖZCÜ. “Almanların 8 yıllık corona virüsü raporu ortaya çıktı!” 24 Mart 2020. “<https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/almanlarin-8-yillik-corona-virusu-raporu-ortaya-cikti-5700592/>,

SÖZCÜ. “Corona nedeniyle üretimleri durduran dev firmalar,” 26 Mart 2020. “<https://www.sozcu.com.tr/2020/ekonomi/corona-nedeniyle-uretimleri-durduran-dev-firmalar-5703935/>

SÖZCÜ. “Corona virüsü yasakları,” 29 Mart 2020. <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/corona-virusu-yasaklari-5694543/>

T.C. BM Cenevre Ofisi Nezdinde Daimi Temsilciliği. “Dünya Sağlık Örgütü (WHO-DSÖ)” 31 Ocak 2019. <http://cenevrefisi.dt.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/353797>

T.C. Sağlık Bakanlığı. Erişim 26 Mart 2020. <https://covid19.saglik.gov.tr/tr/alinan-karalar.html>

T.C. Sağlık Bakanlığı. Erişim 25 Mart 2020. <https://covid19.saglik.gov.tr/tr/>

T.C. Sağlık Bakanlığı. Erişim 25 Mart 2020. <https://covid19.saglik.gov.tr/tr/covid19-kimler-risk-altinda>

T.C. Sağlık Bakanlığı. Erişim 25 Mart 2020. <https://covid19.saglik.gov.tr/tr/covid-19-yeni-koronavirus-hastaligi-nasil-bulasir>

T.C. Sağlık Bakanlığı. Erişim 25 Mart 2020. <https://covid19.saglik.gov.tr/tr/sss/halka-yonelik.html>

T.C. Sağlık Bakanlığı. Erişim 25 Mart 2020. <https://covid19.saglik.gov.tr/tr/videolar>

T.C. Sağlık Bakanlığı. “Türkiye’de Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) ile ilgili mevcut durum,” 27 Mart 2020. https://twitter.com/saglikbakanligi/status/1243621086635405314?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 10,
1-36

İbrahim ARSLAN ve Soner KARAGÜL

Eembeddedtimeline%7Ctwterm%5Eprofile%3Asaglikbakanligi&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.saglik.gov.tr%2FTR%2C3187%2Fbasin-merkezi.html

Yeni Asır. “Son dakika: Kamu kurum ve kuruluşlarına esnek ve uzaktan çalışma uygulaması için izin verildi,” son güncelleme 23 Mart 2020. <https://www.yeniasir.com.tr/gundem/2020/03/22/son-dakika-kamu-kurum-ve-kuruluslarina-donusumlu-esnek-ve-uzaktan-calisma-uygulamasi-icin-izin-verildi>

World Health Organization. “Novel Coronavirus (2019-nCoV) SITUATION REPORT – 1, 21 January 2020,” Erişim 20 Mart 2020. “<https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200121-sitrep-1-2019-ncov.pdf>

WHO. “Who we are.” Erişim 25 Mart 2020. <https://www.who.int/about/who-we-are>

WHO. “Coronavirus disease (COVID-19) Situation Dashboard.”<https://experience.arcgis.com/experience/685d0ace521648f8a5beeee1b9125cd>

Üsküdar
University
Journal
of Social
Sciences, 2020;
issue: 10,
1-36